

הפרשיות האחרונות של ספר במדבר עוסקות ברובן בהכנות לקראת הכניסה לארץ, לאחר ארבעים שנות המדבר. מטרתו של המפקד שנערך בפרשת פנחס (פרק כ"ו) היא ארגון העם לקראת חלוקת הארץ לנחלות, ומכיוון ש"לשמות מטות אבותם ינחלו" עוסק המפקד גם בשבטים למשפחותיהם. במפקד זה בני לוי אינם נפקדים, ובניגוד למפקד של ראשית ספר במדבר נאמר כאן, שזה משום שאינם נוחלים נחלה בתוך בני ישראל (פס' סב). גם המשך פרשת פנחס עוסק בנושאים דומים. בנות צלפחד, ששמן נזכר במפקד (פס' לג), תובעות את חלק משפחתן בנחלה בארץ ישראל, וזכות שעל ידן תיאמר פרשת סדרי הירושה. גם משה מבקש את יורשו - שעתיד להכניס את עם ישראל לארצו - וממנה אותו לעיני כל ישראל.

יוצאים מכלל זה פרקים כ"ח-כ"ט שבהם יש שינוי מפתיע. אין מדובר בהם בעניינים הקשורים במובהק בכניסה לארץ, אלא בקרבנות, מנחות ונכסים. לא זו בלבד אלא שעניינה של ארץ ישראל, הכניסה אליה או ההתנחלות בה אינם נזכרים בפרקים אלה אף באקראי. (1) נראה אפוא שיש לבקש את משמעותה של פרשת המוספים שבספר במדבר במוקדים אחרים ולא בענייני הארץ המובטחת.

הקרבנות הנזכרים בפרשה מתייחסים לימים ולמועדים שונים. הפסוקים הראשונים (א-ט"ו) מתייחסים לימי חול, שבתות וראשי חודשים. הימים הכלולים בקבוצה זו אינם תלויים בתאריך מסויים בלוח השנה, אלא קשורים בקביעות מחזורית: מדי יום (קרבן התמיד), מדי שבוע (מוסף של שבת) ומדי חודש (מוסף ראש חודש). ייתכן שזה קשור לכך שבמסגרת תיאור הקרבנות של הימים הללו הכתוב אינו מזכיר 'מקרא קודש' או איסור עשיית מלאכה, כפי שמופיע בהמשך הפרק בקרבנות המועדים (ראה פסוקים יח, כה, כו בפרק כ"ח, ופסוקים א, ז, יב, לה בפרק כ"ט). הסיבה לכך נעוצה באופיים של ימים אלה. קדושתו של יום השבת קבועה ועומדת, ואינה תלויה בקריאתו או בקביעתו של האדם, וייתכן שבשל כך אינו מכונה בפרשת פנחס 'מקרא קודש'. (2) ראשי חודשים אמנם תלויים בקביעתו של אדם, ולכן הם עשויים להיחשב כ'מקרא', ואולי גם יש בהם קדושה מסוימת, אך אין בהם איסור מלאכה. (3) נמצא שהימים הנזכרים בראשית פרשת הקרבנות בספר במדבר אינם ימי חג ומועד אלא חלק משגרת החיים והזמן, ולכן לא נזכרים בהם ביטול מלאכה או מקרא קודש.

מפרק כ"ה פס' טז מפרט הכתוב את מוספי המועדים. הכתוב מונה את קרבנות חג המצות, יום הביכורים, הראשון והעשירי בחודש השביעי (ראש השנה ויום הכיפורים), חג הסוכות ושמיני עצרת. הלכות קרבנות אלה נבדלים מקודמיהם בכך שמדובר, בעיקרו של דבר, על ימי מקרא קודש ושבתית מלאכה. למועדים הנזכרים בפסוקים אלה יש תאריך קבוע בלוח השנה, והם מסודרים במקרא על פי סדרם בלוח השנה, החל מהחודש הראשון. מסתבר אפוא שבמובנים אלה יש לראות בקרבנות המוספים יחידה בפני עצמה, ולא המשך של הקרבנות המפורטים לפני כן.

דומה, שגם במועדות עצמן יש לחלק בין סוגים שונים של מועדות. בחינת הקרבנות במועדים השונים מגלה, שהמוספים של חג המצות ושל יום הביכורים הם זהים וכוללים שני פרים בני בקר, איל אחד ושבעה כבשים לעולה, בנוסף לשעיר החטאת ועולת התמיד. מוספי היום הראשון של החודש השביעי זהים למוספי היום העשירי של אותו חודש ולמוספי היום השמיני של חג הסוכות, החג המתחיל בחמשה עשר יום לחודש השביעי. בכל הימים הללו כולל קרבן המוסף פר בן בקר אחד, איל אחד ושבעה כבשים לעולה, ושעיר אחד לחטאת. מובן שבימים אלה מקריבים גם את קרבן התמיד, אך בשני המועדים הראשונים ברישימה זו -

הראשון והעשירי לחודש השביעי - יש קורבנות מיוחדים נוספים שאינם מפורטים אלא נרמזים: בראשון בחודש מדובר על עולת החודש ובעשירי בו מדובר על חטאת הכיפורים. ההבדל שבין הקרבנות של קבוצת המועדים הראשונה - חג המצות ויום הביכורים - לבין הקרבנות של קבוצת המועדים השנייה - ראש השנה, יום הכיפורים ושמיני עצרת - מסתכם בסך הכל בפר אחד שנוסף לקבוצה הראשונה.

המשותף לקבוצה הראשונה של החגים הוא היותם כלולים במסגרת של שלוש רגלים, ואילו המשותף לקבוצה השנייה של המועדים הוא היותם כולם ימי חג ומועד בחודש השביעי. אולם דומה שעל חלוקה זו לשתי קבוצות מקשים הקרבנות של חג הסוכות, החג המתחיל בחמשה עשר יום לחודש השביעי. התורה מקדישה פסוקים רבים לתיאור קרבנותיו של חג זה. בניגוד לחג המצות שכל ימיו נכללים בסיכום קצר "כאלה תעשו ליום שבעת ימים" (פס' כד), מקדיש הכתוב לכל יום מימי חג הסוכות שני פסוקים. הדבר ודאי מלמד על חשיבות הקרבנות של חג זה, אולם קרבנות אלה אינם מתאימים לאף אחת מהקבוצות שתוארו לעיל. מספר הפרים בחג הסוכות משתנה מיום ליום, אך אינו נופל משבעה. מספר האילים והכבשים הוא קבוע: בכל אחד מימי החג הועלו שני אילים וארבעה עשר כבשים על המזבח. האם יש לראות את חג הסוכות כמועד בפני עצמו מבחינת קרבנותיו? האם יש כאן מועד מסוג חדש שקרבנותיו שונים? מדוע שונים המוספים של חג הסוכות מאלה של שאר שני הרגלים, או מאלה של שאר מועדי חודש תשרי?

כאמור, קרבנות הקבוצה הראשונה נבדלים מקרבנות הקבוצה השנייה במספר הפרים. בעוד שבשלוש רגלים הקריבו שני פרים, במועדי החודש השביעי הקריבו רק פר אחד. באילים ובכבשים נשתנו מועדי החודש הזה לשלוש רגלים, ובכולם הקריבו איל אחד ושבעה כבשים. לכאורה מספר הקרבנות בחג הסוכות שונה בכל המרכיבים של המוסף, אולם נראה כי אף על פי כן חג הסוכות אינו מהווה קבוצה חדשה, אחרת, של קרבנות המוספים. בחינה מדוקדקת של מוספי החג הגדול בחודש השביעי מלמדת כי מספר האילים ומספר הכבשים בחג הסוכות מתאים למספרם במועדים האחרים, אלא שהוא כפול. הווה אומר, בחג הסוכות מקריבים אותו מספר אילים וכבשים כמו בשלוש רגלים, שהרי הוא אחד משלוש הרגלים, ולכן מקריבים בכל יום איל אחד ושבעה כבשים. מאידך, בחג הסוכות מקריבים אותו מספר אילים וכבשים כמו במועדי החודש השביעי, שהרי הוא חל בחודש השביעי, ולא זו בלבד אלא שהוא הגדול שבחגים בחודש זה, ולכן ודאי מתקיימים בו מאפייני החגים של החודש השביעי. הואיל וחג הסוכות שייך לשתי מערכות החגים יש מקום להחיל בו את חיובי הקרבנות של שתי המערכות זה לצד זה, ולכן יש בו גם איל של שלוש רגלים וגם איל של חגי החודש השביעי, וביחד שני אילים. לכן גם יש בו שבעה כבשים של חגי החודש השביעי ועוד שבעה כבשים של שלוש רגלים ובסך הכל ארבעה עשר כבשים מדי יום.

חידוש זה ראוי להדגשה: בדרך כלל נזכר חג הסוכות בצירוף עם חג המצות וחג השבועות, במסגרות של שלוש רגלים ושל החיוב בעלייה לרגל (ראה שמות, כ"ג פס' יד ואילך; שם, ל"ד פס' יח ואילך; דברים, פרק ט"ז). הקשר של חג הסוכות למועדים אלה מובן גם מההיבט החקלאי: שלושתם חגים הקשורים לשנה החקלאית של ארץ ישראל. לעומת זאת ימי המועד של החודש השביעי - הראשון בחודש והעשירי בו - לא נזכרו בשום מקום בתורה במסגרת משותפת ובלעדית להם ולחג בחמשה עשר לחודש. בכל מקום שנזכרו חגים אלה הם נזכרו עם שאר כל מועדי השנה. יתר על כן; אופי הידוע של חג הסוכות הוא זמן שמחה, והכתוב מדגיש זאת הדגשה יתירה במילים "והיית אך שמח" (דברים, ט"ז טו), והקשר בין חג מלא שמחה כחג הסוכות לבין ימי הדין של ראשית החודש השביעי נראה רחוק ומלאכותי. שייכותו של החג באמצע החודש השביעי לאותה מערכת חגים מיוחדת של החודש השביעי היא אפוא חידוש של פרשת קורבנות המוספים בספר במדבר. דומה ששייכות זו מודגשת בשמו של החג: שמו של חג הסוכות אינו מפורש והוא מתואר כמקרא קודש 'בחמשה עשר יום לחודש השביעי'. בניגוד למועדים אחרים בפרשתנו לא נזכרות בחג זה מצוות מיוחדות (כגון מצות, ביכורים או תרועה), ובכך מדגיש הכתוב שמהותו וזהותו של החג נובעים בעיקר ממועדו באמצע החודש השביעי. מוטל עלינו לנסות ולעמוד על מהותה של שייכות זו לחודש השביעי.

נראה, שהחג באמצע החודש השביעי הוא מרכזם של החגים בחודש. שאר החגים נמשכים יום אחד, ואילו חג זה הוא בן שבעה ימים, ובכל יום מקריבים קרבנות שונים. מסתבר לפרש, שימי המועד בראשית החודש ובעשירי בו הם ימי הכנה לקראת עיקרו של החודש. על היום הראשון בחודש השביעי אין פירוט רב בתורה, אך כתובים אחדים רומזים לכך שזה יום דין ומלוכת ה', והתרועה היא תרועת ההמלכה. לגבי יום הכיפורים יש לפרש, שלקראת החגיגה הגדולה שתיערך על גבי המזבח יש לטהר את המזבח, לכפר עליו ולהכינו

לקראת החג. כך מתוארת מטרתו של יום הכיפורים בפרק ט"ז של ספר ויקרא: "וכפר את מקדש הקודש ואת אוהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכוהנים ועל כל עם הקהל יכפר" (לג). רק לאחר קבלת מלכות ה' מחדש ולאחר הכפרה וההכנה של המקדש, המזבח והכוהנים ניתן לחגוג את החג הגדול והשמח של החודש השביעי ברוב קורבנות. בחמשה עשר יום לחודש השביעי חוגגים אפוא את הקרבה לה' מתוך שמחה, לאחר ימי הדין וההכנה מתוך אימה ויראה.

כאמור, קרבנות הפרים נבדלים בקבוצות החגים השונות, וחג הסוכות אינו תואם בעניין זה לאף אחת מן הקבוצות. במקרה זה פרי חג הסוכות גם אינם סכום הפרים של שתי הקבוצות ביחד, שהרי סכום זה עולה לשלושה פרים ואילו, כידוע, מניין הפרים בימי חג הסוכות אינו קבוע, והוא יורד והולך משלושה עשר פרים ביום הראשון ועד לשבעה פרים ביום השביעי. ריבוי קרבנות זה בימי החג והשוני בין יום ליום במספר הקרבנות מלמד על ריבוי שמחה בחג זה. ואכן השוני בקרבנות בימים השונים הוא ההסבר לכך שבכל אחד מימי חג הסוכות גומרים את ההלל (בבלי, ערכין י ע"א-ע"ב), כלומר הקרבנות הם ביטוי לרוב שמחה, ומהם ניתן ללמוד גם על אמירת הלל. ואולם אין די בכך. הדבר מלמד גם על ייחודיותו של החג הנידון ביחס לשאר כל החגים, ודווקא לאור מספר מוזר ומיוחד זה של פרים בחג הסוכות למדו חז"ל, שקרבנות אלה, העולים לסך שבעים פרים, הוקרבו כתפילה למען שבעים אומות העולם. נראה, שהסבר זה נובע מראיית חג הסוכות כהמשך לימי הדין והיראה של החודש השביעי, ובד בבד עם ריבוי השמחה שיש בחג זה יש בו גם דין ותפילה לחלק מבאי העולם. יתכן מאד שגם הקביעה כי חג הסוכות הוא המועד שבו "נידונין על המים" קשורה לכפל הפנים של חג הסוכות.

בעיוננו עמדנו על העובדה שקרבנות היום מלמדים על מהותו, וניסינו לראות את מהות ימי חג הסוכות לאור קרבנותיהם. דומה שאין יותר ראוי לחתום את העיון מאשר הרהור אודות קרבנותיו של היום השמיני. קרבנות אלה זהים לקרבנות מועדי החודש השביעי, ושונים בזה משאר ימי חג הסוכות. לפי דברינו די בנתון זה כדי לבסס את הקביעה ש"שמיני רגל בפני עצמו" (בבלי, ר"ה ד ע"ב), כלומר ששמיני עצרת נידון כחג בפני עצמו, ואינם כאחד מימי הסוכות. על אופיו של רגל זה כיום דין יש ללמוד מאזכרת גבורות גשמים המתחילה ביום זה, ואולי גם מהחובה לסיים את הפרשות עם הציבור עד ליום שמיני עצרת.

הערות:

- (1) הפרשנים נתחבטו בעניין זה וניסו לעמוד על קשרים שונים בין פרקי הקרבנות של פרשת פנחס לבין הכניסה לארץ. ראה דברי רש"י, ראב"ע ורמב"ן על תחילת פרק כ"ח. לפי דברי הרמב"ן קרבנות המוספים לא נעשו במדבר ולא נתחייבו בנכסים במדבר ולכן מזכיר עניינים אלה כאן לקראת הכניסה לארץ, אך גם הרמב"ן מודה שאין איזכור מפורש בכתוב של ענייני הכניסה לארץ.
- (2) חג שהאדם קורא וקובע כקודש. היוצא מן הכלל בעניין זה הוא השימוש בביטוי זה ביחס לשבת בויקרא, כ"ג ג.
- (3) נראה שבתקופת המקרא נהגו שביתה ממלאכה גם בראשי חודשים (ראה למשל ישעיהו, א' יג; ד' כג) אך מנהג זה אינו דין תורה.